

щодо них. Проте, не дивлячись на всю складність суспільних проблем, що супроводжують діяльність нових релігійних громад, на думку багатьох дослідників феномену нетрадиційної релігійності, дуже важливо утриматися від застосування до цих громад крайніх заходів з боку держави.

Прокультова й антикультова позиція мають право на існування в нашій країні, адже їхнє взаємне існування підтримує соціальний баланс. Антикультові організації повинні мати можливість цивілізовано протидіяти активності неорелігійних груп шляхом ведення своєї пропаганди. Така альтернативна інформація стимулює формування критичного ставлення населення України до неорелігійних організацій і, водночас, примушує потенційних adeptів таких громад замислитися перед тим, як вступати до них. В той же час, ми вважаємо, що державним органам слід пильніше придивитися до діяльності вітчизняних антикультових організацій (наприклад, центрів «Діалог»), активність яких у ряді випадків теж створює певну соціальну проблему, оскільки вносить зайву напругу в міжконфесійні відносини і дискредитує нашу країну в очах міжнародної громадськості. Ми вважаємо, що при вирішенні складних міжрелігійних проблем наша держава (в її законодавчій, виконавчій та судовій гілках влади) має покладатися не на проправославні та інші конфесійно ангажовані громадські організації, а на поради фахових експертних рад, ядро яких, на думку авторитетної в нашій країні дослідниці релігії Л. О. Филипович, «бажано утворити з юристів, релігієзнавців, психологів, психіатрів, а також представників правоохоронних органів і влади». Висновки цих конфесійно нейтральних експертних комісій дозволили б, наприклад, скласти об'єктивне уявлення про суспільну корисність різних соціальних проектів (зокрема, благодійних) нових і нетрадиційних релігійних організацій.

*Вовк Д. О.,
асистент кафедри теорії держави і права
Національного університету
«Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого»
(м. Харків)*

Справа «Pussy riot»: теоретичні сценарії вирішення

21 лютого 2012 р. учасниці панк-групи «Pussy riot» провели у храмі Христа Спасителя «панк-молебень», який тривав менше хвилини. Під час молебню вони співали пісню, що, зокрема, містила слова «Богородице, Путіна прожени!» (за іншою версією, ці слова були додані до запису панк-молебню, який був розміщений у всесвітній мережі Інтернет). Зазначених осіб було звинувачено у хуліганстві (максимальне покарання за Кримінальним кодексом РФ – до 7 років позбавлення волі), на етапі попереднього слідства їм був обраний запобіжний захід у вигляді взяття під варту. У серпні 2012 р. суд по першій інстанції засудив трьох учасниць групи до 2-х років позбавлення волі. У

жовтні 2012 р. суд апеляційної інстанції замінив одній із підсудних покарання у вигляді позбавлення волі на умовний термін.

Інцидент з Pussy riot з точки зору парадигми співвідношення права і релігії може мати три сценарії вирішення: синкретичний, секулярний і постсекулярний. Підкреслимо, що далі йтиметься про юридичний теоретичний аналіз проблеми як такої без обов'язкової прив'язки до російських соціальних реалій. Є очевидним, що якщо в основу аналізу покласти сучасну суспільно-політичну ситуацію в Російській Федерації, стан державно-церковних стосунків у цій країні (зокрема, тенденцію до клерикалізації), то результати цього аналізу можуть дещо відрізнятись від наведеного нижче.

Синкретичний сценарій полягає в тому, що держава має застосувати жорсткі і навіть дуже жорстокі правові санкції до учасниць молебню, тому що у синкретичній правовій системі панівна релігія має захищатися і правовими засобами репресивного характеру. Однак для вказаного сценарію потрібен відповідний суспільний бекграунд: велика кількість не просто віруючих, але воцерковлених осіб, для яких відвідання храмів і участь у релігійних заходах є повсякденною реальністю, що забезпечує різко негативне ставлення до панк-молебню з боку абсолютної більшості населення; а також офіційне визнання своєї релігійної місії з боку держави, що проявляється у тому числі у вигляді кримінально-правового переслідування антирелігійних дій (можливо, відчуваючи це, звинувачення на даному процесі і запрошені ним експерти намагалися, щоправда без жодних законодавчих підстав, обґрунтувати свої твердження посиленням на постанови вселенських соборів християнської церкви). Цього немає у сучасній Російській Федерації, де рівень воцерковлення населення є дуже низьким (православне позиціонування є або даниною моді у вигляді здійснення найпростіших культових дій, або намаганням потрапити у свого роду «тренд» особливих відносин російської держави і Російської православної церкви, іноді це навіть порівнюють із членством у КПРС часів пізнього СРСР, яке здебільшого сприймалося як необхідний формальний атрибут для кар'єрного зростання), держава офіційно є світською і жодного покарання саме за антирелігійні вчинки (наприклад, богохульство) законодавство не містить, хоча розмови про це після справи «Pussy riot» у Росії тривають. Відповідно системне застосування синкретичного сценарію у цьому випадку неможливо.

Секулярний сценарій може мати два варіанти, що залежить від державно-правового режиму певної країни.

За умов недемократичного режиму покарання учасницям панк-молебню так само може бути доволі жорстким, але не через його антирелігійну, а політичну складову (вже зазначалося, що у пісні, що співали учасниці молебню, згадується ім'я чинного президента РФ). У секулярний сценарій, між іншим, вкладається і достатньою мірою організоване і координоване з боку Російської православної церкви «обурення» православної спільноти (за повідомленнями ЗМІ, у московських храмах синхронно приймалися звернення до правоохоронних органів щодо суворого покарання підозрюваних, а згодом обвинувачених і підсудних осіб), адже це дає можливість державі послатися на

захист важливих суспільних інтересів (православ'я як основи російської державності) і заперечити політичну складову процесу.

За умов демократії держава, як нейтральний щодо релігії суб'єкт, не може захищати останню. Отже юридична відповідальність може наставити у вигляді санкцій за порушення громадського порядку. Крім того, панк-молебень може розглядатися як дуже своєрідний прояв релігійності або політичний чи мистецький акт, що під впливом суспільної думки здатне зробити відповідальність символічною чи навіть взагалі її виключити.

Постсекулярний сценарій зумовлює, що захист релігійних прав із боку держави включає і позитивну складову. Відповідно образа почуттів віруючих, якщо вона дійсно мала місце і доведена у встановленому законом порядку, може бути підставою для притягнення суб'єктів образи до відповідальності. Оскільки йдеться про захист прав невизначеного кола осіб (віруючі – прихильники певної релігії), йдеться про відповідальність у сфері публічного права, а саме, відповідальність адміністративно-правову (наприклад, штраф). Підкреслимо, відповідальність саме за образу почуттів віруючих, а не за хуліганство, порушення громадського порядку чи розпалювання релігійної ворожнечі, оскільки постсекуляризована держава має визнавати право релігійних об'єднань на повагу до своєї релігії і релігійності.

Однак зазначена відповідальність можлива виключно за умови дотримання двох моментів:

а) наявність норми права, яка передбачає санкцію за відповідний вчинок;

б) захист прав віруючих має однаково застосовуватися до всіх релігійних об'єднань, тобто законодавство у даному випадку має захищати релігійні права людини, а не традиційні релігії, якісь суспільні устої чи мораль тощо, тобто мотивація постсекулярної держави є правовою, а не релігійною.

При цьому, звичайно, покарання у випадку з Pussy riot не може бути суворим і тим більше не може бути пов'язане з кримінально-правовою відповідальністю та позбавленням чи обмеженням волі, оскільки ступінь суспільної шкоди від панк-молебню, безумовно, не відповідає такого роду відповідальності й санкціям.

Аналіз процесу над Pussy riot дозволяє констатувати, що російське правосуддя (або ширше – російська публічна влада) відтворили своєрідний гібрид синкретичного і секуляризаційного сценаріїв в умовах недемократичного державно-правового режиму. Це свідчить про те, що російське суспільство (і українське, напевно, також, хоча і зі своїми відмінностями) перебуває на секуляризаційному етапі розвитку і лише у процесі еволюції має відкрити для себе постсекулярну епоху. У ситуації секулярності перебуває і Російська православна церква, яка усе ще не повністю сприймає сучасних держави і права та прагне з різних мотивацій поширити на них свій вплив.